

CHARAKTER PRAWNY I ZAKRES ZEZWOLENIA NA ROZPORZĄDZANIE I KORZYSTANIE Z OPRACOWANIA UTWORU

I. WSTĘP

Rozwój technologii, a w szczególności narzędzi cyfrowych umożliwiających w sposób dostępny dla wszystkich osób modyfikację utworów, czyni dziś jeszcze bardziej aktualną tematykę związaną z charakterem i obrotem prawami zależnymi. Nie ulega wątpliwości, że obecnie każdy wyposażony jest w narzędzie umożliwiające dokonywanie przeróbek utworów, np. smartfon, tablet, komputer osobisty. Techniczna łatwość dokonywania tego rodzaju modyfikacji nie zmieniła jednakże zasad obowiązującego prawa, sama zaś konstrukcja autorskich praw zależnych pozostała w znacznej mierze niezmieniona od lat. Zastrzec przy tym należy, że na przestrzeni lat występowały różne interpretacje zakresu prawa zależnego oraz instytucji udzielania zezwolenia. Jednocześnie wypada zauważyć, że obecnie narzędzia cyfrowe dają praktycznie nieograniczone możliwości w zakresie rozpowszechniania takich utworów. Co więcej – publiczne udostępnianie przerobionych utworów jest zjawiskiem coraz częściej występującym na różnego rodzaju platformach, przede wszystkim w ramach serwisów społecznościowych. Autor stoi na stanowisku, że realia obrotu i korzystania z praw zależnych wymagają precyzyjnego opisu charakteru prawa zależnego, instytucji zezwolenia na rozporządzanie i korzystanie z opracowania oraz struktury utworu zależnego.

Tak określony zakres zagadnień wymaga w pierwszej kolejności ponownego spojrzenia na problematykę związaną z teoriami budowy

utworów zależnych. Analizie zostanie poddana zarówno teoria warstwowej, jak i integralnej budowy utworu zależnego. Autor postara się udzielić odpowiedzi na pytanie co do przydatności (oraz aktualności) zastosowania tych teorii na gruncie obrotu autorskimi prawami zależnymi. W dalszej kolejności analizie poddany zostanie zakres i charakter prawny instytucji zezwolenia na rozporządzanie i korzystanie z opracowania. Autor odpowie na pytanie, czy na gruncie ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych¹ uprawnione jest w szczególności dokonanie dystynkcji pomiędzy udzieleniem zezwolenia na rozporządzanie i korzystanie z opracowania a przeniesieniem prawa do wykonywania prawa zależnego na osoby trzecie. Ponadto należy zastanowić się nad kwestią, czy zezwolenie, o którym mowa w art. 2 ust. 3 pr. aut., odnosi się do uprawnień o charakterze osobistym, czy też majątkowym, bądź mieszanym, tj. majątkowo-osobistym. Udzielenie odpowiedzi na tak zakreślone pytania badawcze da możliwość precyzyjnego opisu i wskazania, jakie klauzule umowne mogą zostać zamieszczone w umowach, których przedmiotem są prawa zależne.

II. TEORIE BUDOWY UTWORU ZALEŻNEGO

W literaturze przedmiotu dominują dwie teorie budowy utworu zależnego. Pierwsza traktuje ten utwór jako swoistą strukturę warstwową (warstwowa teoria utworu)². Druga

¹ Tekst jedn. Dz.U. z 2017 r. poz. 880 – dalej jako pr. aut.

² Jej twórcą jest A. Kopff, który formułując tę teorię, oparł się na koncepcji J. Kohlera (publikującego swoje prace

zaś, w kwestii struktury utworu, traktuje go integralnie, tj. zakłada, że utwór stanowi jedność w zakresie treści i formy. Zgodnie z poglądami przedstawicieli tej teorii integralna teoria budowy utworu zakłada organiczną całość składających się nań wartości³.

W literaturze przedmiotu warstwowa teoria utworu posłużyła jako podstawa do opisanie istoty twórczości zależnej. Niewątpliwym wkład w zainicjowanie dyskusji o charakterze twórczości zależnej miał A. Kopff⁴. Posługując się tą teorią, skonstruował założenia, zgodnie z którymi zostały oddzielone od siebie poszczególne prawa podmiotowe do poszczególnych warstw utworu zależnego⁵. Słusznie zauważa przy tym J. Bleszyński, że według koncepcji A. Kopffa twórca zależny działa w ten sposób, że dokonuje przejścia poszczególnych warstw z utworu pierwotnego, jednocześnie uzupełniając je warstwami stworzonymi przez siebie⁶. Przyjęcie takiego stanowiska prowadzi do wniosku, że utwór zależny posiada *de facto* dwóch autorów. Jak wskazano powyżej, każdy z tych podmiotów jest uprawniony do tej warstwy utworu, którą sam stworzył. Warstwa utworu zaczerpnięta z dzieła pierwotnego określana jest mianem warstw recypowanych, natomiast twórca opracowania uzupełnia warstwy recypowane o tzw. warstwy dopełniające. Jeżeli

zaczerpnięcie warstw recypowanych następuje od kilku autorów, każdy z nich jest podmiotem uprawnionym w zakresie własnego prawa. Natomiast nie można wykluczyć sytuacji, gdy w odniesieniu do warstwy dopełniającej będzie uprawnionych więcej niż jeden podmiot. Z taką sytuacją będziemy mieli do czynienia, gdy warstwa ta zostanie stworzona w ramach instytucji współautorstwa, o której mowa w art. 9 pr. aut. Dokonując krótkiego podsumowania dotychczasowych rozważań, należy w ślad za E. Traple wskazać, że „przedmiotem zezwolenia udzielanego twórcy zależnemu przez twórcę macierzystego jest warstwa lub warstwy recypowane a jego treścią – upoważnienie do korzystania z warstw recypowanych w zestawieniu z warstwami dopełniającymi”⁷. Przytoczone powyżej stanowisko E. Traple znajduje swoje uzasadnienie w poglądach A. Kopffa, zgodnie z którymi „w trakcie tworzenia dzieła zależnego twórca, oprócz indywidualnego kształtowania warstw lub warstwy dopełniającej, przetwarza również warstwy recypowane. Ta ostatnia czynność nie jest jednak – ściśle rzecz biorąc – twórczością i dlatego nie może stać się źródłem prawa autorskiego na warstwach przejetych”⁸. Ponadto autor ten wskazuje, że twórczość autora opracowania może przejawiać się także w „umiejętności oddzielania od utworu pierwotnego tej

na przełomie XIX i XX w.) oraz na dorobku filozofa R. Ingardena. Zob. A. Kopff, *Dzieło sztuk plastycznych i jego twórca w świetle przepisów prawa autorskiego*, Kraków 1961; tenże, *Znaczenie koncepcji utworu w prawie autorskim*, (w:) *Szkice filozoficzne. Romanowi Ingardenowi w darze*, Warszawa–Kraków 1964, s. 381 i n.

³ Zwolennikiem teorii integralnej jest m.in. J. Bleszyński, *Tłumaczenie i jego twórca w polskim prawie autorskim*, Warszawa 1973, s. 65.

⁴ A. Kopff wyodrębnił trzy warstwy utworu: obraz zindywidualizowany, formę wewnętrzną i formę zewnętrzną. Takie rozróżnienie pozwalało przyjąć, w ramach twórczości zależnej, 1) przeniesienia i przeróbki, w ramach których następowała jedynie wymiana formy zewnętrznej, np. tłumaczenia, 2) opracowania, gdzie wymiana obejmowała zarówno formę zewnętrzną, jak i wewnętrzną, np. dramatyzacja powieści. Zob. A. Kopff, (w:) S. Grzybowski, A. Kopff, J. Serda, *Zagadnienia prawa autorskiego*, Warszawa 1973, s. 146–149. Zob. także J. Barta, R. Markiewicz, M. Matlak, (w:) *System Prawa Prywatnego. Tom 13. Prawo autorskie*, red. J. Barta, Warszawa 2013, s. 53. Ponadto zgodnie z przytoczoną teorią A. Kopffa poszczególne warstwy wchodzą ze sobą w obustronne interakcje w obrębie dzieła jako całości, tj. „forma zewnętrzna” wraz z „formą wewnętrzną” sumują się, „tworząc zespół środków artystycznego oddziaływania zwany stylem”. Zob. A. Kopff, *Dzieło sztuk plastycznych*, s. 70 oraz M. M. Bieczyński, *Prawne granice wolności twórczości artystycznej w zakresie sztuk wizualnych*, Warszawa 2011, s. 237.

⁵ A. Kopff, *Znaczenie koncepcji*, s. 381 i n.

⁶ J. Bleszyński, *Prawo autorskie*, Warszawa 1985, s. 96.

⁷ E. Traple, *Dzieło zależne jako przedmiot prawa autorskiego*, Warszawa 1979, s. 12–13.

⁸ A. Kopff, *Dzieło sztuk plastycznych*, s. 132.

warstwy lub warstw, które mają być zastąpione nowym”⁹. Wydaje się jednak, że opisana powyżej warstwowa teoria utworu w zawężony sposób traktuje działalność autora utworu zależnego. Nie ulega wątpliwości, że działalność twórcy zależnego nie jest ograniczona wyłącznie do indywidualnego kształtowania warstwy dopełniającej, ale przejawia się również w dokonywaniu odpowiednich zmian twórczych w warstwach recypowanych oraz łączeniu tak zmienionych warstw recypowanych z warstwami dopełniającymi. Powyższa teza prowadzi do wniosku, że w niektórych przypadkach da się jasno wyodrębnić elementy składające się na warstwę recypowaną oraz dopełniającą, w niektórych zaś takie wyraźne rozróżnienie bywa niemożliwe. Stawiając tę tezę, autor zdaje sobie sprawę, że w twórczości zależnej te dwa elementy niejednokrotnie przenikają się, tworząc organiczną całość. Konstatacja ta prowadzi do wniosku, że należy skonfrontować warstwową teorię utworu z koncepcją integralnej budowy utworu.

Z drugiej strony nie można odmówić słuszności twierdzeniom J. Bleszyńskiego, że dzieło istnieje jako jedność, zespół wartości, które się na nie składają. Autor ten twierdzi, że te poszczególne wartości wzajemnie się wyznaczają i warunkują, stanowią organiczną jedność¹⁰. Jego zdaniem „w ujęciu koncepcji integralnej utworu, opracowanie należy oceniać jako dobro mające dwa wzajem się przeplatające aspekty. Jako całość jest ono stworzone przez twórcę opracowania i tylko jemu do tej całości może służyć prawo autorskie. Z kolei z punktu widzenia autora opracowania, opracowanie jest pośrednio eksploatowanym oryginałem”¹¹. Mając na myśli pośrednią eksploatację oryginału, autor ten wskazuje, że oznacza to, iż eksploatacja ta realizowana jest nie w takiej postaci, jaka była zamierzeniem twórcy utworu pierwotnego, lecz w kształcie nadanym przez

twórcę opracowania. W tym sensie utwór zależny skupia w sobie zarówno prawo autora utworu pierwotnego do udzielania zezwolenia na rozporządzenie i korzystanie z opracowania, jak i prawo twórcy utworu zależnego do jego eksploatacji.

Integralna teoria utworu zasługuje na uwzględnienie o tyle, o ile pomaga postrzegać dzieło jako zespół składników, dając możliwość spojrzenia na utwór jako na pewną całość. Z kolei teoria warstwowości systematyzuje dzieło pod względem części składowych¹². W kontekście dzieła zależnego zasadne jest twierdzenie, że z jednej strony powinno być ono postrzegane jako organiczna jedność (całość), z drugiej zaś strony w ramach takiego utworu nadal można wskazać części składowe.

Przytoczone powyżej poglądy dotyczące integralnej koncepcji utworu oraz teorii warstwowej w kontekście budowy utworu zależnego w sposób precyzyjny pozwolą się odnieść do zagadnienia związanego z udzielaniem zezwolenia na rozporządzenie utworem zależnym i korzystanie z niego. Autor stawia tezę, że należy przyjąć koncepcję mieszaną, albowiem tylko takie spojrzenie na budowę utworu zależnego daje możliwość zastosowania jej w stosunkach umownych, których przedmiotem jest prawo zależne. Element związany z koncepcją integralną pozwala spojrzeć na utwór zależny niejako „z zewnątrz”, jako na całość będącą przedmiotem obrotu prawnego oraz podlegającą ochronie prawa autorskiego. Natomiast koncepcja budowy warstwowej pozwala spojrzeć na opracowanie „od wewnątrz” i uczynić dystynkcję pomiędzy wkładami dopełniającymi a recypowanymi. Z punktu widzenia zewnętrznego odbiorcy opracowanie stanowi integralną całość i jako takie w całości podlega ochronie prawa autorskiego. Natomiast opracowanie nie istnieje bez wkładów recypowanych. Powstaje więc szczególna więź

⁹ Zob. A. Kopff, *Autorskie prawa zależne w świetle teorii o warstwowej budowie utworu*, St. Cyw. 1978, t. XXIX, s. 136 i n.

¹⁰ J. Bleszyński, *Prawo*, s. 102.

¹¹ Tamże.

¹² P. F. Piesiewicz, *Utwór muzyczny i jego twórca*, Warszawa 2009, System Informacji Prawnej Lex.

prawna pomiędzy twórcą utworu macierzystego a twórcą opracowania. W dalszej części tekstu autor dokona rozróżnienia, w jaki sposób na gruncie uregulowań umownych należy traktować opracowanie jako integralną całość, a jak warstwy recypowane przez twórcę opracowania.

III. MAJĄTKOWO-OSOBISTY CHARAKTER PRAWA ZALEŻNEGO

Przyjmując koncepcję mieszaną, należy dokonać pewnego usystematyzowania. Jak wspomniano powyżej, istotą utworu zależnego jest to, że recypuje on pewne treści z utworu pierwotnego, które czasami można w sposób prosty wyodrębnić, w innych przypadkach zlewają się one z treściami dopełniającymi. Nie pozostaje to bez znaczenia dla prawidłowego ukształtowania stosunków umownych, w szczególności w sytuacji, w której twórca zależny chciałby udzielić dalszego zezwolenia na wykonywanie praw autorskich do swojego utworu zależnego. Skoro relacje pomiędzy twórcą zależnym a twórcą utworu pierwotnego regulowane są w drodze udzielenia zezwolenia, należy zastanowić się i poddać analizie pojęcie „zezwoenie” użyte w pr. aut. Pewną konfuzję w tym zakresie wprowadza fakt, że pojęcie „zezwoenie” zostało użyte nie tylko w art. 2 ust. 3 pr. aut., ale także w art. 6 ust. 1 pkt 1 i 3 pr. aut., art. 10 pr. aut., art. 17¹ pr. aut., art. 23 pr. aut., art. 23¹ pr. aut., art. 33 pkt 3 pr. aut., art. 35⁵ ust. 4 pr. aut., art. 35¹⁰ pr. aut., art. 41 ust. 5 pr. aut., art. 72 pr. aut., art. 75 ust. 2 pr. aut., art. 81–83 pr. aut., art. 104 ust. 2 pkt 2 i ust. 3–6 pr. aut., art. 107¹ ust. 3 i 4 pr. aut., art. 110¹² ust. 6

pkt 2 pr. aut., art. 110¹⁷ ust. 2 pkt 2 i ust. 3 pkt 2 pr. aut. oraz art. 127 ust. 1 pr. aut.

Nie ulega wątpliwości, że w przytoczonych powyżej przepisach zezwolenie ma różny charakter. W pierwszej grupie przepisów zezwolenie użyte jest w kontekście autorskich praw majątkowych. W drugiej odnosi się do zezwolenia na wykonywanie prawa osobistego (prawo do zezwalania na korzystanie z wizerunku). W trzeciej zaś grupie ma ono charakter administracyjno-prawny (np. zezwolenie, o którym mowa w art. 104 ust. 2 i 3 pr. aut.) i odnosi się *de facto* do decyzji administracyjnej jako władczej formy działania administracji. Na tym tle zezwolenie, o którym mowa w art. 2 ust. 3 pr. aut., jawi się jako szczególna instytucja.

W literaturze przedmiotu nie ma jednolitego stanowiska w odniesieniu do prawnego charakteru zezwolenia odnoszącego się do korzystania z autorskich praw zależnych i rozporządzania nimi. Z jednej strony można spotkać się z poglądami, że ma ono charakter wyłącznie osobisty¹³, z drugiej zaś – niektórzy przedstawiciele nauki twierdzą, iż posiada ono charakter majątkowy¹⁴. Prezentowane są także poglądy o mieszanym charakterze tego zezwolenia, tj. majątkowo-osobistym¹⁵. Przyjęcie słuszności jednego z tych poglądów ma wpływ na dalsze rozważania związane z prawidłowym ukształtowaniem stosunków umownych, w szczególności w zakresie, w jakim klauzule umowne będą dotyczyły następców prawnych twórcy zależnego. W ślad za J. Bleszyńskim należy postawić tezę o majątkowo-osobistym charakterze prawa zależnego. Pogląd J. Bleszyńskiego został co prawda wyrażony na gruncie ustawy o prawie autorskim z 1952 r.¹⁶, jednakże w znacznej mierze zachowuje on swoją aktual-

¹³ Zob. S. Ritterman, *Komentarz do ustawy o prawie autorskim*, Kraków 1938, s. 26 i 173; tenże, *Rozwój licencji przymusowej w polskim prawie patentowym i autorskim*, ZNUJ. Prace prawnicze 1959, z. 6, s. 213. Podobnie E. Modrzejewski, *Wybrane zagadnienia prawa autorskiego*, Katowice 1969–1970, s. 42–43.

¹⁴ A. Kopff, (w:) *Zagadnienia*, s. 138. Za majątkowym charakterem opowiadają się także E. Traple oraz A. Karpowicz. Zob. E. Traple, *Komentarz do art. 2*, (w:) M. Czajkowska-Dąbrowska, Z. Ćwiakalski, R. Markiewicz, E. Traple, J. Barta, *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, Warszawa 2011, s. 61 oraz A. Karpowicz, *Zezwolenie na wykonywanie autorskich praw zależnych*, „Palestra” 1997, nr 11–12, s. 36 i n.

¹⁵ Zob. J. Bleszyński, *Prawo*, s. 103.

¹⁶ Ustawa z dnia 10 lipca 1952 r. o prawie autorskim (Dz.U. poz. 234, z 1975 r. poz. 184 oraz z 1989 r. poz. 192).

ność. Zdaniem tego autora o majątkowo-osobistym charakterze tego prawa świadczy z jednej strony „realizacja uprawnienia do ogłoszenia i rozpowszechniania go w zmienionej postaci” (element osobisty), z drugiej zaś strony – „rozpowszechnienia twórczych wartości oryginału w postaci opracowania” (element majątkowy)¹⁷. Argumentacja wspomnianego autora w odniesieniu do majątkowo-osobistego charakteru tego prawa powinna zostać uzupełniona i ponownie wyinterpretowana z obowiązujących przepisów pr. aut.¹⁸

W pierwszej kolejności należy wskazać, jakie elementy świadczą o jego majątkowym charakterze. Po pierwsze, jest to fakt, że twórca utworu zależnego nie musi uzyskać zezwolenia od twórcy macierzystego, jeżeli autorskie prawa majątkowe do utworu macierzystego wygasły. Po drugie, pojęcie korzystania z prawa autorskiego użyte w art. 2 ust. 2 pr. aut. jest charakterystyczne dla autorskich praw majątkowych. Po trzecie, udzielenie zezwolenia nie jest jedyną formą pozyskania uprawnienia, albowiem zgodnie z art. 46 pr. aut. „jeżeli umowa nie stanowi inaczej, twórca zachowuje wyłączne prawo zezwalania na wykonywanie zależnego prawa autorskiego, mimo że w umowie postanowiono o przeniesieniu całości autorskich praw majątkowych”. Cytowany zapis ustawy oznacza, że podobnie jak autorskie prawa majątkowe, autorskie prawa zależne mogą być przeniesione na inne osoby. O osobistym charakterze świadczy natomiast to, że w wyniku dokonania opracowania następuje wkroczenie w autorskie prawa osobiste, tj. w prawo do nienaruszalności treści i formy utworu oraz jego rzetelnego wykorzystania (art. 16 pkt 3 pr. aut.). Kolejnym przejawem świadczącym o osobistym charakterze tego prawa jest obo-

wiązek wymienienia na egzemplarzach opracowania tytułu i twórcy utworu pierwotnego (art. 2 ust. 5 pr. aut.). Wspomniane powyżej elementy majątkowe i osobiste zostaną poddane analizie w zakresie odpowiednich rozwiązań kontraktowych.

IV. UMOWY ZEZWALAJĄCE NA KORZYSTANIE Z OPRACOWANIA I ROZPORZĄDZANIE OPRACOWANIEM

Należy zgodzić się z tezą wyrażoną w literaturze przedmiotu, że udzielenie zezwolenia na rozporządzanie autorskimi prawami zależnymi i korzystanie z nich ma charakter umowy. O takiej kwalifikacji zdaje się przesądzać treść art. 2 ust. 3 pr. aut., w którym *expressis verbis* wskazano, że twórcy utworu pierwotnego może przysługiwać wynagrodzenie w zamian za rozporządzanie utworem macierzystym i korzystanie z utworu macierzystego. Oznacza to, że z jednej strony będziemy mieli świadczenie polegające na udzieleniu uprawnienia w formie zezwolenia, z drugiej zaś – obowiązek zapłaty wynagrodzenia umownego. Na marginesie rozważań należy zwrócić uwagę, że nie przekonuje argumentacja, zgodnie z którą umowa taka ma charakter umowy licencyjnej z uwagi na możliwość cofnięcia zezwolenia, jeśli w ciągu pięciu lat od jego udzielenia opracowanie nie zostało rozpowszechnione¹⁹. Wynika to z faktu, że pojęcie „cofnięcie” jest obce stosunkom umownym, albowiem umowę można wypowiedzieć lub od niej odstąpić. Ponadto ustawowe zastrzeżenie prawa cofnięcia udzielonego zezwolenia może potencjalnie świadczyć o osobistym charakterze tego zezwolenia²⁰. Teza o umownym charakterze

¹⁷ Zob. J. Błęszyński, *Prawo*, s. 103.

¹⁸ Zob. tamże, s. 103 i n.

¹⁹ Zob. J. Barta, R. Markiewicz, A. Matlak, (w:) *System Prawa Prywatnego*, s. 62.

²⁰ Zgodnie z poglądami wyrażonymi w zakresie zezwolenia na rozpowszechnianie wizerunku wskazuje się, że zezwolenie to ma charakter upoważnienia i jest ono odwołalne w każdym momencie, aż do chwili, kiedy odwołanie to stanie się bezprzedmiotowe, albowiem interes niemajątkowy został już skonsumowany [zob. T. Grzeszczak, (w:) *System Prawa Prywatnego. Tom 13. Prawo autorskie*, red. J. Barta, Warszawa 2013, s. 691. Zob. także J. Balcarczyk, *Prawo do wizerunku i jego komercjalizacja*, Warszawa 2009, s. 294 i n. oraz wskazana tam literatura].

zezwoleń zmusza do zastanowienia się, czy takie zezwolenie może mieć charakter generalny (ogólny), tj. odnosić się do wszelkich form rozporządzania i korzystania, czy też powinno być poddane restrykcjom umów licencyjnych, opisanych w rozdziale V ustawy pr. aut. Autor stoi na stanowisku, że zezwolenie takie może mieć charakter zezwolenia generalnego, natomiast pr. aut. nie wyklucza, iż w pewnym zakresie można stosować regulacje pr. aut. dotyczące umów licencyjnych.

Udzielenie generalnego zezwolenia na rozporządzanie autorskimi prawami zależnymi i korzystanie z nich oznacza, że twórca utworu zależnego otrzymuje nieograniczone w zakresie pól eksploatacji, a także czasowo i terytorialnie, prawo korzystania z utworu zależnego. Teza ta wynika z faktu, że utwór zależny jest zupełnie nowym utworem w rozumieniu przepisów pr. aut. To twórcy zależnemu przysługują do niego prawa autorskie. W tym sensie utwór pierwotny i utwór zależny istnieją jako dwa różne przedmioty ochrony. „Zależność” opracowania od utworu pierwotnego wyraża się w ustawowym obowiązku uzyskania zezwolenia twórcy utworu pierwotnego w razie chęci rozpowszechniania swojego utworu lub dalszego nim rozporządzania. Z chwilą otrzymania takiego generalnego zezwolenia następuje swoiste oderwanie „zależności” utworu pierwotnego od macierzystego. Teza ta wynika z założeń integralnej koncepcji budowy utworu, ponieważ opracowanie jest stworzone przez twórcę jako całość i to właśnie jemu powinno przysługiwać, po uzyskaniu zezwolenia, prawo do korzystania ze swojej twórczości jako całości. Przyjęcie tezy o generalnym charakterze zezwolenia wynika z faktu, że art. 2 pr. aut. nie zawiera dodatkowych uregulowań bądź też odesłań wskazujących na konieczność zastosowania w przypadku zezwolenia przepisów dotyczących umów licencyjnych. Ponadto przyjęcie takiej konstrukcji wzmacnia pewność obrotu gospodarczego opracowania, albowiem nie będzie możliwe wypowiedzenie w oparciu

o konstrukcję przewidzianą w przepisach pr. aut., a jedynie w określonym przypadku dopuszczalne będzie cofnięcie zezwolenia (art. 2 ust. 3 pr. aut.). Na marginesie rozważań należy zwrócić uwagę, że twórca macierzysty pomimo udzielenia zezwolenia może skorzystać z uprawnień opisanych w art. 23 i 24 k.c. (dobra osobiste). Oznacza to, że wskazana konstrukcja nie pozbawia go ochrony, której może poszukiwać także na gruncie przepisów k.c.

W miejsce udzielenia zezwolenia o charakterze generalnym strony – w ramach uzgodnień związanych z udzieleniem zezwolenia na opracowanie – mogą zastosować konstrukcję właściwą dla umów licencyjnych. Zastosowanie konstrukcji umów licencyjnych do zezwolenia, o którym mowa w art. 2 ust. 3 pr. aut., wymaga omówienia, jakie powinny być *essentialia negotii* tej umowy.

Na wstępie należy zaznaczyć, że umowa licencyjna to innymi słowy umowa o korzystanie z utworu. Z tego względu w umowie o udzielenie zezwolenia na rozporządzanie prawami zależnymi i korzystanie z nich powinny znaleźć się odpowiednie klauzule zarówno odnoszące się do korzystania z opracowania, jak i dalszego nim rozporządzania. W pierwszej kolejności należy podnieść, że konstrukcja umowy licencyjnej zakłada, iż obejmuje ona pola eksploatacji wyraźnie w niej wymienione (art. 41 ust. 2 pr. aut.). W kontekście powyższego samo określenie w umowie, zezwalającej na rozporządzanie i korzystanie, pól eksploatacji będzie świadczyło o jej licencyjnym charakterze. Ponadto – jak wskazuje się w literaturze przedmiotu – licencja taka może mieć charakter licencji wyłącznej albo niewyłącznej²¹ ze wszystkimi tego konsekwencjami. Oznacza to, że w przeciwieństwie do licencji niewyłącznej, umowa licencyjna wyłączna wymaga zachowania formy pisemnej pod rygorem nieważności (art. 67 ust. 5 pr. aut.). Natomiast „jeżeli umowa nie zastrzega wyłączności korzystania z utworu w określony sposób (licencja wyłączna), udzielenie licencji nie ogranicza udzielenia

²¹ Zob. J. Barta, R. Markiewicz, A. Matlak, (w:) *System Prawa Prywatnego*, s. 62.

przez twórcę upoważnienia innym osobom do korzystania z utworu na tym samym polu eksploatacji (licencja niewyłączna)” (art. 67 ust. 2 pr. aut.). Należy przy tym pamiętać, że wyłączność korzystania będzie obowiązywała tylko w takim zakresie, w jakim umowa precyzuje pola eksploatacji. Oznacza to, że licencjodawca (podmiot uprawniony do utworu pierwotnego) będzie mógł udzielić innemu licencjobiorcy prawa na korzystanie z utworu zależnego na tych polach eksploatacji, które nie były przedmiotem uprzednio udzielonej licencji wyłącznej. Ponadto zarówno w przypadku licencji wyłącznej, jak i niewyłącznej strony powinny sprecyzować, czy umowa licencyjna zawarta jest na czas oznaczony, czy też nieoznaczony, albowiem – co do zasady – w przypadku nieoznaczenia czasu trwania umowy umowa uprawnia do korzystania z utworu przez okres pięciu lat (art. 66 ust. 1 pr. aut.). Strony powinny także określić terytorium państwa, na którym ma nastąpić korzystanie, w myśl bowiem art. 66 ust. 1 *in fine* pr. aut. w przypadku braku sprecyzowania terytorium umowa będzie obowiązywać na terytorium państwa, w którym licencjobiorca ma swoją siedzibę. Konsekwencją potraktowania zezwolenia jako umowy licencyjnej jest także to, że zastosowanie będą miały normy wyrażone w art. 68 pr. aut. dotyczące wypowiedzenia umowy. Zezwolenie na rozporządzanie prawami zależnymi będzie miało formę zapisu odpowiadającego umowie sublicencyjnej i tym samym powinno czynić zadość normie wyrażonej w art. 67 ust. 3 pr. aut. W przypadku gdy licencjobiorca chciałby uzyskać uprawnienie polegające na przekazaniu sublicencjobiorcy dalszego uprawnienia do udzielenia kolejnej sublicencji, taki zapis także powinien znaleźć się w umowie. Na marginesie należy zwrócić uwagę, że w przypadku opisanego powyżej zezwolenia generalnego wystarczy sama klauzula odnosząca się do możliwości rozporządzania opracowaniem. Jeżeli nabywca praw autorskich do opracowania chciałby zbyć to prawo kolejnemu podmiotowi, zdaniem au-

tora nie jest wymagane istnienie stosownych zapisów umownych. Tym samym brak klauzul umownych, na mocy których nabywca byłby uprawniony do rozporządzania prawem na rzecz kolejnych podmiotów, nie oznacza, że takie rozporządzenie jest niedopuszczalne.

W tym miejscu należy zaznaczyć, że udzielenie prawa na rozporządzenie opracowaniem i korzystanie z niego nie zawiera w sobie prawa do udzielania przez twórcę opracowania prawa na wykonywanie prawa zależnego do swojego opracowania. Teza ta wynika z faktu, że w opracowaniu, poza warstwami dopełniającymi, znajdują się także warstwy recypowane. Ponadto przedmiotem prawa jest wyłącznie samo opracowanie jako integralna całość (jego zawartości twórcze, występujące w tzw. warstwach dopełniających) i nie rozciąga się ono w żadnej mierze na utwór macierzysty²² i jego twórcze elementy (warstwy recypowane). Oznacza to, że z jednej strony autor opracowania nie może zabronić innemu twórcy dokonania samodzielnego opracowania tego samego dzieła, ale też udzielić prawa do dokonania opracowania swojego utworu zależnego, jeżeli przedmiotem takiego opracowania miałyby być warstwy recypowane. Aby twórca opracowania miał prawo do udzielania prawa na wykonywanie prawa zależnego w stosunku do utworu macierzystego, jak i w stosunku do swojego opracowania (w zakresie, w jakim opracowaniu podlegałyby warstwy recypowane), umowa łącząca go z twórcą macierzystym powinna zostać oparta na konstrukcji opisanej w art. 46 pr. aut.

Jak wspomniano powyżej, od zezwolenia na rozporządzenie opracowaniem i korzystanie z niego należy odróżnić klauzulę, na mocy której twórca utworu macierzystego zbywa prawo do wykonywania prawa lub udziela licencji na wykonywanie takiego prawa. W przypadku, o którym mowa w zdaniu poprzedzającym, następuje przejście uprawnienia na zezwalanie na rozporządzenie opracowaniem i korzystanie z niego z jednego podmiotu na drugi.

²² Zob. tamże, s. 58.

Należy zwrócić uwagę, że w takim wypadku nie jest możliwe na gruncie umownym sformułowanie generalnego uprawnienia. Wynika to z faktu, że art. 46 pr. aut. odnosi się do możliwości udzielenia uprawnienia na wykonywanie praw zależnych. Jest on zamieszczony w rozdziale V pr. aut., który odnosi się do autorskich praw majątkowych. Oznacza to, że do przeniesienia uprawnienia należy stosować przepisy tego rozdziału, tj. w przypadku, gdy następuje przeniesienie prawa do wykonywania praw zależnych – uregulowania dotyczące praw autorskich, natomiast gdy następuje udzielenie licencji do wykonywania praw zależnych – przepisy dotyczące wykonywania umów licencyjnych.

V. ASPEKTY UMÓW ZWIĄZANE Z PRAWAMI OSOBISTYMI TWÓRCY UTWORU MACIERZYSTEGO

Z uwagi na majątkowo-osobisty charakter zezwolenia na rozporządzanie opracowaniem i korzystanie z niego wyjaśnienia wymagają klauzule umowne odnoszące się do osobistych aspektów zezwolenia, tj. 1) tego, że: w wyniku dokonania opracowania następuje wkroczenie w autorskie prawa osobiste, tj. w prawo do nie naruszalności treści i formy utworu oraz jego rzetelnego wykorzystania (art. 16 pkt 3 pr. aut.), jak i 2) obowiązku wymienienia na egzemplarzach opracowania tytułu i twórcy utworu pierwotnego (art. 2 ust. 5 pr. aut.). Kwestie te powinny zostać omówione zarówno w kontekście zezwolenia o charakterze generalnym, zezwolenia mającego charakter licencji, jak i przeniesienia uprawnienia do wykonywania autorskiego prawa zależnego.

Z uwagi na mieszany charakter zezwolenia (majątkowo-osobisty) należy przyjąć, że z jednej strony obejmuje ono możliwość rozporządzania opracowaniem i korzystania z niego (aspekt majątkowy), z drugiej zaś strony obowiązek znoszenia przez podmiot uprawniony z tytułu prawa zależnego zmian w zakresie treści i formy utworu macierzystego (aspekt

osobisty). W tym sensie zezwolenie jest swoistą wiązką praw o charakterze mieszanym. Oznacza to, że udzielając zezwolenia, strony umowy nie muszą w kontrakcie umieszczać specjalnych klauzul odnoszących się do kwestii związanej z integralnością utworu, albowiem z samej istoty zezwolenia wynika, że obejmuje ono zarówno opisany powyżej element majątkowy, jak i osobisty. Należy pamiętać, że udzielając zezwolenia, twórca utworu macierzystego godzi się na naruszenie prawa do integralności utworu i zobowiązuje się akceptować ten stan. Z drugiej zaś strony udziela uprawnienia na rozporządzanie opracowaniem i korzystanie z niego. Zezwolenie jest zatem szczególną instytucją, niepodobną do innych instytucji prawa autorskiego, łączącą w sobie prawa osobiste i majątkowe.

Podobnie należy potraktować sytuację, w której podmiot uprawniony z tytułu autorskich praw zależnych zbywa na rzecz podmiotu trzeciego prawo do zezwalania na wykonywanie tego prawa. Należy przyjąć, że skoro art. 46 pr. aut. dopuszcza możliwość zbycia, sama zaś instytucja zezwolenia jest szczególną, to w wyniku przeniesienia prawa na wykonywanie prawa zależnego następuje przejście na osobę trzecią uprawnienia o charakterze osobistym, tj. decydowania o możliwości wkroczenia w prawo do integralności utworu przez inne podmioty. Konsekwencją takiego stanowiska jest to, że w wyniku przeniesienia prawa na wykonywanie prawa zależnego następuje oderwanie tego uprawnienia (prawa do integralności utworu) od podmiotu pierwotnie uprawnionego (twórcy utworu macierzystego).

Odnosząc się w tym miejscu do obowiązku wymienienia na egzemplarzach utworu twórcy i tytułu utworu pierwotnego, należy stwierdzić, że: niejednokrotnie w obrocie gospodarczym zdarza się, że podmiot, któremu zostało udzielone zezwolenie na rozporządzanie opracowaniem i korzystanie z niego, chciałby wyłączyć stosowanie tego zapisu ustawy (art. 2 ust. 5 pr. aut.). Wydaje się, że do tej kwestii należałoby zastosować ogólne reguły wynikające z art. 16 pr. aut., tj. iż uprawnienie to jest przejawem

więzi twórcy z utworem i co do zasady jest prawem nieograniczonym w czasie i niepodlegającym zrzeczeniu się lub zbyciu. Zgodnie z powszechnie przyjętymi poglądami doktryny co prawda prawa osobiste są nieograniczone w czasie i nie podlegają zrzeczeniu się lub zbyciu, lecz uprawniony może zobowiązać się do niewykonywania swoich praw lub upoważnić drugą stronę umowy do wykonywania tego prawa w jego imieniu. W konsekwencji podmiot uprawniony nie zrzeka się ani nie zbywa tego prawa, lecz umownie przyjmuje na siebie zobowiązanie, że nie będzie go wykonywał lub przekaże uprawnienie do jego wykonywania osobie trzeciej. Powyższe uwagi będą miały zastosowanie zarówno do zezwolenia mającego charakter generalny, opartego na konstrukcji umowy licencyjnej, jak i w przypadku przeniesienia prawa do udzielania zezwolenia na wykonywanie prawa zależnego.

VI. PODSUMOWANIE

Dokonując podsumowania powyższych rozważań, należy stwierdzić, że opracowa-

nie jako utwór zależny może być przedmiotem obrotu prawnego jako całość, jednakże w pewnym zakresie warstwy recypowane mają wpływ na ułożenie stosunków umownych pomiędzy twórcą utworu macierzystego a podmiotem uprawnionym z tytułu opracowania. Nie ulega wątpliwości, że czym innym jest udzielenie zezwolenia na rozporządzanie opracowaniem i korzystanie z niego, czym innym zaś – przeniesienie lub udzielenie licencji na wykonywanie prawa zależnego. Udzielenie zezwolenia, jak starano się wykazać w niniejszym tekście, może mieć charakter zarówno tzw. zezwolenia o charakterze generalnym, jak i może przybrać postać umowy licencyjnej. O ile zezwolenie o generalnym charakterze wydaje się mieć szerszy zakres, o tyle rozwiązania oparte na konstrukcji umów licencyjnych mogą powodować niepewność w dalszym obrocie opracowania (np. możliwość wypowiedzenia umowy licencyjnej). W przypadku przeniesienia lub udzielenia prawa na wykonywanie praw zależnych zastosowanie będą miały odpowiednio przepisy rozdziału V odnoszące się do przeniesienia praw autorskich lub udzielenia licencji.

Summary

Piotr F. Piesiewicz

LEGAL CHARACTER AND SCOPE OF THE PERMISSION FOR DISPOSAL AND USE OF THE DERIVATIVE WORK

In Author's opinion the realities of trading and using a derivative copyright require a precise description of the nature of the derivative copyright, the institution of disposal and use of the derivative work and its structure. Both the layered theory of the derivative and the integral structure of the derivative work were analyzed. The answer was given to the question as to the usefulness (and actuality) of applying these theories based on the current rules of copyright laws. In addition, the scope and legal character of the institution of permission for disposal and use of the derivative work was analyzed. Moreover the answer was given on what kind of contractual clauses shall be included in contracts, the subject of which are derivative rights.

KEY WORDS: subject matter of Copyright, Copyright, derivative copyright, work, derivative work, licence, permission

POJĘCIA KLUCZOWE: przedmiot ochrony prawa autorskiego, prawo autorskie, prawa zależne, utwór, opracowanie, licencja, zezwolenie